

Anna PacześniakORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4782-4432>

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: anna.paczesniak@uwr.edu.pl**Maria Winławska**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3222-0572>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: mariawin@umk.pl

Społeczna percepcja partii politycznych w Polsce. Między perspektywą empiryczną a normatywną

Abstrakt

Partie polityczne nie cieszą się dużym uznaniem społecznym w społeczeństwach demokratycznych. Ludzie rzadko do nich dołączają, nie identyfikują się z nimi, nie ufają im, a nawet rzadziej niż w minionych dekadach chodzą na wybory. Wszystkie te zjawiska są dobrze udokumentowane w literaturze, ale dostarczają wniosków na temat partii pośrednio.

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie, jak partie polityczne są postrzegane przez polską opinię publiczną. Na podstawie badań empirycznych: sondażu na reprezentatywnej próbie oraz analizy danych wtórnych raportów CBOS wyciągamy wnioski na temat postrzegania polskich partii politycznych. Artykuł uzupełnia ocenę partii politycznych o bezpośrednie postrzeganie polskich partii zarówno jako aktorów sceny politycznej, jak i instytucji demokratycznego państwa. Pokazuje, że postrzeganie partii jest bardziej zniuansowane, niż można się spodziewać przy wstępnym rozpoznaniu, a rozróżnienie między partiami jako aktorami i instytucjami demokratycznymi jest kluczowe dla zrozumienia wyłaniającej się dwoistości tego postrzegania.

Słowa kluczowe: partie polityczne, instytucje demokratyczne, wyborcy, percepcja partii

Wprowadzenie

Spoleczna ocena instytucji politycznych działających w państwie demokratycznym jest istotnym czynnikiem wpływającym na postrzeganie demokracji i jej funkcjonowania (Norris, 2011). Jednymi z najgorzej ocenianych instytucji są partie polityczne. O ich negatywnym postrzeganiu wnioskuje się zarówno pośrednio (Dalton, Waldon, 2005), jak i, rzadziej, bezpośrednio. Spadający poziom partyjnego członkostwa (van Biezen, Poguntke, 2012; Mair, van Biezen, 2001; Katz, 2022)¹, obniżająca się identyfikacja partyjna (Dalton, 2000; Mair 2016), niskie zaufanie społeczne wobec partii i polityków partyjnych (Martin, 2014; Katz, 2022), spadająca frekwencja wyborcza (Ignazi, 2017, s. 167) pozwalają w sposób pośredni wnioskować o niechętnym stosunku do partii politycznych. Przywoływane zjawiska były obserwowane już w latach siedemdziesiątych XX wieku (Crozier, Huntington, Watanuki, 1975) i analizowano je w kontekście kryzysu demokracji. W Polsce po 1989 roku partiom nie udało się zbudować silnej więzi ze społeczeństwem², co dodatkowo przyczyniło się do niskich notowań partii wśród obywateli młodej demokracji.

Negatywny stosunek do partii w sposób bezpośredni pokazują raporty ośrodków badania opinii publicznej, które – obok regularnie publikowanych rankingów popularności konkretnych ugrupowań – zadają czasem również pytania o odbiór partii politycznych funkcjonujących w danym systemie partyjnym. Równocześnie w Polsce większość obywateli nie wyobraża sobie polityki bez partii, bo na pytanie: „Gdyby z jakichś powodów wszystkie partie musiały zaprzestać swej działalności, to byłoby to korzystne dla Polski czy działałoby na jej szkodę?” odpowiada – niezależnie od poglądów politycznych – że taka sytuacja byłaby szkodliwa (Cybulska, Pankowski, 2017, s. 7). Ta pozorna sprzeczność współwystępowania negatywnej oceny funkcjonowania partii politycznych

¹ Spadkowy trend nie jest jednoznaczny, ponieważ istnieją także partie, w których członków przybywa. Tak było na przykład w brytyjskiej Partii Pracy po wyborze Jeremyego Corbyna na przewodniczącego czy w Szkockiej Partii Narodowej po referendum w sprawie niepodległości Szkocji, zob. M. Kaczorowska (2018); E. van Haute, E. Paulis, V. Sierens (2018, nr 3).

² Stało się tak z co najmniej kilku powodów: Po pierwsze, z powodu gwałtowności i kompleksowości przemian ustrojowych (Offe, Adler, 1991; Grabowska, 2006). Po drugie, słabość społeczeństwa obywatelskiego (Nowak, 1979), wreszcie strukturalnych słabości samych partii (Winclawska, 2010, s. 58–66): niskiego członkostwa (partie postkomunistyczne członków traciły, a postsolidarnościowe zdobywały ich stosunkowo niewiele), nadmiernej parlamentaryzacji partii (Antoszewski, 2005; Wiatr, 2003) czy tworzenia przez liderów partyjnych ‘demokracji elitarniej’ (Gulczyński, 2005).

przy jednoczesnym wysokim poparciu dla wartości i instytucji demokratycznych³ skłoniła nas do bliższego przyjrzenia się problematyce postrzegania partii politycznych w Polsce. Temat oceny i postrzegania partii politycznych był już przez nas poruszany w książce *Party Organization and Communication in Poland* (Palgrave, 2021), do której w niektórych miejscach tego artykułu odsyłamy zainteresowanych czytelników. W tym artykule poruszamy jednak nowe wątki i stawiamy następujące pytania badawcze:

1. Jak Polacy postrzegają partie polityczne?
2. Jakie wybrane czynniki różnicują postrzeganie partii politycznych?
3. Czy percepcja partii politycznych różnicuje społeczne oczekiwania wobec nich?
4. Czy pozytywne lub neutralne postrzeganie partii politycznych zwiększa deklarowaną gotowość wstąpienia w ich szeregi?

Na tak postawione pytania odpowiadamy na podstawie analizy oryginalnych danych ilościowych zebranych przez firmę badania rynku i opinii Mands w wywiadach telefonicznych z reprezentatywną ze względu na płeć i miejsce zamieszkania próbą dorosłych Polaków (N=1006). Badania zostały przeprowadzone w styczniu i lutym 2018 roku na potrzeby projektu badawczego „Polskie partie polityczne w relacji z otoczeniem społecznym – analiza strategii organizacyjnych i komunikacyjnych”⁴. W artykule posługujemy się dodatkowo wtórną analizą danych zastanych, zgromadzonych i opublikowanych przez Centrum Badań Opinii Społecznej⁵.

Pytania badawcze wyznaczają strukturę artykułu. Po osadzeniu naszych analiz w dotychczasowych ustaleniach na temat postrzegania partii politycznych oraz wyjaśnieniu stosowanego w artykule rozróżnienia partii jako aktorów politycznych i instytucji funkcjonujących w państwie demokratycznym, przedstawiamy wnioski z badań własnych. W analizie koncentrujemy się na relacjach między społeczną percepcją partii, co postrzegamy jako perspektywę empirycz-

³ Na przywiązanie Polaków do demokracji wskazują wyniki cyklicznych badań prowadzonych przez CBOS. Centrum od roku 1992 zadaje pytanie „Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?”. Najniższy odsetek poparcia dla tej tezy odnotowano w roku 1992 – 52%, w każdym kolejnym badaniu zgadzało się z nią od 60% do ponad 70% ankietowanych. W ostatnim badaniu z 2020 roku było to 73% badanych (zob. K. Lepczyński, 2020, s. 1).

⁴ Projekt był realizowany w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki (nr 2015/18/E/HS6/00763). Autorami byli: Anna Pacześniak, Maria Winclawska, Barbara Brodzińska-Mirowska i Michał Jacuński.

⁵ Wszystkie dane zastane, które wykorzystano w artykule, pochodzą z raportu CBOS „Ogólny stosunek do partii politycznych”, komunikat z badań BS 66/2017.

ną, a oczekiwaniami wobec nich, co określamy mianem perspektywy normatywnej, oraz związku między postrzeganiem partii a deklarowaną gotowością wstąpienia do którejś z istniejących partii politycznych.

Dwoistość postrzegania partii politycznych

Negatywna percepcja partii politycznych i polityków w Polsce nie odbiega od współczesnych trendów obserwowanych w państwach demokratycznych (Dalton, Waldon, 2005, s. 931; Ignazi, 2017). Z analizy Pawła Marczewskiego, przygotowanej na podstawie badań CBOS z 2017 roku wynikało, że Polacy postrzegali partie polityczne jako element wywołujący konflikty i destabilizujący istniejący ład społeczny oraz wprowadzający zamęt w państwie (91%). Respondenci CBOS twierdzili, że partie są klikami polityków, których jedynym celem jest zdobycie władzy (87%) i że zrzeszają ludzi kierujących się przede wszystkim osobistymi ambicjami (80%) (Marczewski, 2017). Jednocześnie, choć rzadziej, ankietowani dostrzegali pozytywne aspekty działalności partii politycznych, wskazując na pełnione przez nie funkcje na rzecz szerszej zbiorowości, takie jak zbieranie postulatów i żądań wyborców (55%), proponowanie rozwiązań ważnych problemów kraju (54%) czy załatwianie spraw zwykłych ludzi (28%)⁶.

Te wyniki tylko z pozoru są sprzeczne, w rzeczywistości zaś stanowią egzemplifikację dwóch perspektyw, które określamy mianem perspektywy empirycznej i perspektywy normatywnej. W pierwszym przypadku respondenci oceniając partie bazują na swoich obserwacjach i bezpośrednich doświadczeniach z konkretnymi aktorami politycznymi. Gdy natomiast wyrażają swoje zdanie na temat funkcji pełnionych przez partie jako instytucje działające w państwie demokratycznym, przyjmują perspektywę normatywną, odwołującą się do roli, jaką partie powinny odgrywać w systemie politycznym.

W zaprojektowanych przez nas badaniach ilościowych zadałyśmy respondentom otwarte pytanie na temat skojarzeń, jakie wywołują u nich polskie partie polityczne, by uzyskać spontaniczne wypowiedzi nieograniczone kafeterią proponowanych odpowiedzi. W świetle wcześniejszych badań nie stanowi zaskoczenia fakt, że partie wywoływały u znacznej części badanych skojarzenia negatywne. Tak postrzegał je niemal co drugi z nich (46,1%), ale niewiele mniej osób (44%) wypowiadało się o partiach w sposób neutralny. U nielicznych respondentów (3,2%) partie wzbudzały skojarzenia pozytywne. U pozostałych 5,6% słowa 'partia polityczna' nie wywoływały żadnych skojarzeń. Nasze badania nie

⁶ Procenty w nawiasach oznaczają odsetek osób, które zgadzały się z danym stwierdzeniem lub zdecydowanie się z nim zgadzały.

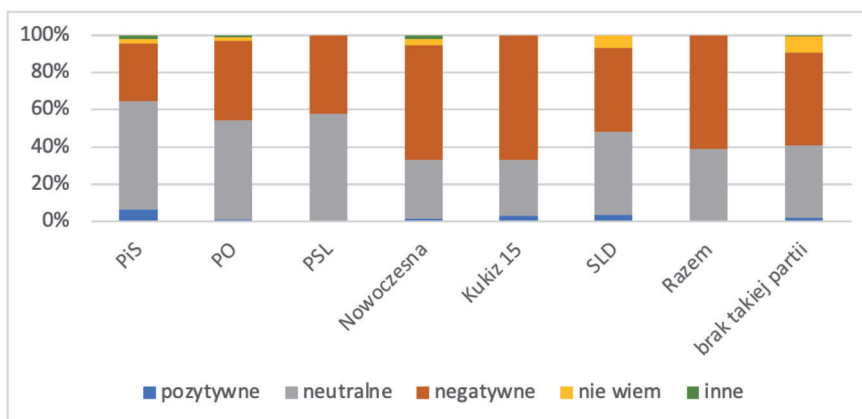
potwierdziły zatem skali negatywnych emocji związanych z partiami, choć nie zakwestionowały ich występowania. Okazało się jednak, że dla dużej grupy osób pierwsze skojarzenia z partiami nie były wcale negatywne, ale raczej związane z zadaniami, które partie wypełniają (lub powinny wypełniać).

Przyjrzyjmy się bliżej skojarzeniom z partiami politycznymi. Prawie 40% respondentów przywoływało negatywne obrazy i metafory, na przykład określając partie jako bandy nieudaczników, awanturników czy kłamczuchów. Partie kojarzyły się także z aferami, bagnem, bałaganem, brakiem odpowiedzialności, cwaniactwem, cynizmem, fałszem, głupotą, kolesiostwem, korupcją, lenistwem, matactwem, nepotyzmem, nieszczerością, nieuczciwością, obietnicami bez pokrycia, obłudą, oszustwem, prywatą, przekrętami, układami, zakłamaniem i złodzieństwem, aby wymienić najczęściej powtarzające się określenia. Wielu respondentów przypisywało partiom i politykom partyjnym złe intencje, twierdząc, że dbają przede wszystkim o swój interes, własną karierę, zabiegają o stołki, władzę i pieniądze. Respondenci, których stosunek do partii określiliśmy jako neutralny, potrafili opisać partie w kategoriach bliższych politologicznym mówiąc, że są to zespoły osób, zrzeszenia, stowarzyszenia czy organizacje, i zwracając uwagę na ich funkcje w systemie politycznym. Tym respondentom partie kojarzyły się z rządzeniem, władzą, ideologią, programem politycznym, stanowieniem prawa, grupą ludzi, którzy mają określony pogląd na to, jak zarządzać państwem. Najmniej licznej grupie respondentów partie kojarzyły się pozytywnie. Tutaj wśród skojarzeń znalazły się odniesienia do demokracji, porządku, praworządności, zasad, odpowiedzialności i pracy na rzecz dobra wspólnego, zaangażowania społecznego, idei, jakości życia, dobrobytu, dbałości o społeczeństwo i pomocy ludziom.

Wiedząc już, w jaki sposób respondenci postrzegają partie, zadałyśmy sobie pytanie o czynniki, które różnicują postrzeganie partii politycznych. Przeprowadzone analizy statystyczne pokazały, że stosunku do partii nie różnicowały takie cechy socjodemograficzne, jak płeć respondenta, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, ani nawet to, czy ktoś miał kiedyś bezpośredni kontakt z politykiem lub brał udział w jakiegokolwiek aktywności o charakterze politycznym w ciągu roku poprzedzającego badanie. Zmiennymi różnicującymi były natomiast poziom zainteresowania polityką, samoidentyfikacja na osi lewica–prawica⁷,

⁷ Pojęcia lewicy i prawicy są przez niektórych badaczy kwestionowane (np. A. Giddens, 2001), jako mało użyteczne w analizach współczesnego świata polityki. Jednakże w naszym przekonaniu są one na tyle głęboko zakorzenione w empirycznych badaniach przestrzeni politycznej, politycznego współzawodnictwa oraz zachowań wyborczych, a do tego respondenci potrafili się nimi posługiwać przy opisywaniu i rozumieniu sceny politycznej (por. M. Żerkowska-Balazs, M. Cześnik, 2011, s. 190), że uznajemy wykorzystanie tych kategorii za uzasadnione.

głosowanie w wyborach parlamentarnych, otwartość na rozmowę z politykiem, wskazanie przez respondenta partii bliższej niż inne ugrupowania. Neutralne skojarzenia z partiami miały częściej osoby deklarujące większe zainteresowanie polityką, głosujące w ostatnich wyborach parlamentarnych, wyrażające gotowość rozmowy z politykiem w swoim miejscu zamieszkania, określające swoje poglądy jako prawicowe lub (nieco rzadziej) lewicowe oraz potrafiące wskazać bliską sobie partię. Natomiast osoby, które polityką interesowały się w mniejszym stopniu, nie głosowały w wyborach parlamentarnych poprzedzających badanie, określały swoje poglądy jako centrowe oraz twierdziły, że nie istnieje ugrupowanie, które jest im bliższe niż inne, częściej miały z partiami skojarzenia negatywne (Jacuński et al., 2021, s. 225–234). Zależność między skojarzeniami z partiami politycznymi a sympatią wobec określonych ugrupowań pokazuje rysunek 1.

Rysunek 1. Skojarzenia na temat partii politycznych wśród sympatyków określonych ugrupowań

Źródło: badania własne. N=944⁸.

Najbardziej krytycznie wobec partii politycznych nastawieni byli zwolennicy Kukiz'15, Nowoczesnej oraz Razem, czyli ugrupowań najmłodszych na polskiej scenie politycznej. Wśród ich sympatyków więcej niż połowa respondentów miała negatywne skojarzenia z partiami. Nieco mniejszy odsetek nieprzychylnych skojarzeń (prawie połowa odpowiedzi) miały osoby, które nie wskazywały żadnej partii jako bliższej sobie. Sympatycy ugrupowań dłużej funkcjonujących

⁸ 62 pozostałych respondentów albo odmówiło udzielenia odpowiedzi na temat swoich sympatii politycznych, albo wskazało partie, na które w naszym badaniu wskazało mniej niż 15 osób; osoby te nie zostały uwzględnione w analizie.

na polskiej scenie partyjnej (PiS, PSL, PO i SLD) częściej mieli neutralny stosunek do partii (od prawie połowy do ponad połowy wskazań). Słyszac słowa 'partia polityczna' przywoływali własne definicje partii oraz wskazywali na funkcje, które partie pełnią w systemie politycznym. Wyniki takie pozwalają na wysunięcie tezy, że ugrupowania nowe uzyskują poparcie lub sympatię wyborców najmniej zadowolonych z istniejącej oferty politycznej oraz gorzej oceniających partie jako instytucje.

Społeczne oczekiwania wobec partii politycznych

Często przywoływane stwierdzenie Elmera Schattschneidera (1942) o niezbedności partii politycznych we współczesnych demokracjach znajduje potwierdzenie w przekonaniach współczesnych Polaków. Pokazują to zarówno przywoływane wyniki badań CBOS, jak i nasze badania, w których tylko 12% respondentów na pytanie otwarte, po co potrzebne są partie, stwierdziło, że nie są do niczego potrzebne, a kolejne 5,5% odpowiedziało, że nie wie do czego lub odmówiło udzielenia odpowiedzi. Oznacza to, że ponad 80% badanych potrafiło określić rolę partii politycznych w państwie lub zwróciło uwagę na jakiś pozytywny lub przynajmniej neutralny aspekt ich działalności⁹. Największa grupa respondentów (24%) stwierdziła, że są one niezbedne w procesie rządzenia (podejmowania decyzji) oraz że są nieodzownym elementem demokracji (13,6%). Inni zwracali uwagę także na ich funkcje reprezentacyjne (11%), integracyjne (3,2%), czy zaspokajania potrzeb obywateli (5,4%). Respondenci, którzy neutralnie lub pozytywnie postrzegali partie polityczne, zwracali częściej uwagę na ich funkcję rządzenia, funkcje reprezentacyjne oraz mówili, że partie są elementem demokracji, odnosili się więc do obszaru normatywnego postrzegania partii politycznych. Z kolei osoby negatywnie nastawione do partii częściej mówiły, że służą one zaspokajaniu partykularnych interesów, generują konflikty oraz nie są potrzebne w systemie politycznym państwa. W innych aspektach różnice między osobami neutralnie lub pozytywnie oceniającymi partie a osobami oceniającymi je negatywnie nie były znaczące. Szczegóły przedstawia tabela 1.

⁹ Pytanie to zostało zadane respondentom jako pytanie otwarte. Następnie odpowiedzi zostały zaklasyfikowane do odpowiednich kategorii znajdujących się w tabeli 1.

Tabela 1.

Zadania partii w systemie politycznym a postrzeganie partii

Jakie zadania wypełniają partie polityczne?	Pozytywne i neutralne postrzeganie partii	Negatywne postrzeganie partii
Funkcja rządu	31,90%	16,60%
Zaspokajanie potrzeb obywateli	6,20%	4,90%
Funkcja reprezentacyjna/przedstawicielska	14,80%	8,00%
Funkcja integracyjna	3,60%	2,40%
Element demokracji	15,80%	11,30%
Funkcja rywalizacyjna	3,20%	2,90%
Zaspokajanie partykularnych interesów	3,20%	15,30%
Generowanie konfliktów	2,40%	5,30%
Negacja partii jako niepotrzebnych instytucji	4,90%	19,00%
Nie wiem	4,90%	4,90%
Inne	9,00%	9,50%

Źródło: badania własne. N=919.

Nasuwa się pytanie, czy równoczesne deklarowanie niechęci do partii jako aktorów sceny politycznej i przekonanie o ich niezbędności w systemie politycznym można interpretować w kategoriach dysonansu poznawczego? W naszym przekonaniu nie, jest to sprzeczność pozorna, świadcząca o przywiązaniu respondentów do demokratycznego systemu politycznego, którego partie – nawet źle oceniane – są według Polaków nieodłącznym elementem. Uczestnicy i obserwatorzy życia politycznego mają zazwyczaj określone wyobrażenia o partiach oraz mniej lub bardziej sprecyzowane oczekiwania wobec nich. Spełnienie tych oczekiwań może się przekładać na udzielenie poparcia określonym ugrupowaniom i politykom, ale można je również odczytywać jako świadectwo społecznych wyobrażeń o pożądanym funkcjach i cechach partii politycznych.

Aby odpowiedzieć na pytanie o społeczne oczekiwania wobec funkcji, jakie partie pełnią lub mają pełnić w systemie demokratycznym, w badaniu ilościowym zadałyśmy pytanie o to, co skłania respondentów do popierania określonych partii politycznych. Respondenci mogli wskazać na trzy elementy¹⁰, które

¹⁰ Kafeteria odpowiedzi była odczytywana respondentom w kolejności przypadkowej, rotacyjnej dla każdego respondenta, by uniknąć nadreprezentacji wskazań odpowiedzi, które np. pojawiają się jako pierwsze lub ostatnie.

w największym stopniu wpływają na ich poparcie dla określonej partii politycznej. W kolejności były to: wywiązywanie się z obietnic (52,7%), dobry program polityczny (46,4%) i rozumienie potrzeb ludzi (43,1%). Rzadziej pojawiały się takie odpowiedzi, jak: brak zamieszania partii w afery (29,1%), ogólny wizerunek partii (16,5%) oraz lider polityczny (14,8%). Choć słusznie zauważa się, że partie polityczne odchodzą w coraz większym stopniu od pełnienia funkcji reprezentacji, agregacji i artykulacji interesów, koncentrując się na wypełnianiu funkcji proceduralnych (Winclawska, Brodzińska-Mirowska, 2015), to nasze badanie pokazuje, że Polacy przede wszystkim oczekują od partii wypełniania właśnie funkcji społecznych, które z punktu widzenia relacji partia – wyborca są najistotniejsze.

Zadałyśmy też pytanie, czy sympatia dla określonych formacji politycznych różnicuje oczekiwania respondentów wobec partii politycznych w ogóle. Analizy zostały przeprowadzone dla sympatyków dwóch największych ugrupowań: Prawa i Sprawiedliwości oraz połączonych w jeden zbiór sympatyków Platformy Obywatelskiej i Nowoczesnej¹¹. Sympatycy PiS i PO/Nowoczesnej w podobnym stopniu wskazywali, że do poparcia określonego ugrupowania przekonuje ich: dobry program polityczny i rozumienie potrzeb ludzi, w mniejszym stopniu lider partii, co może budzić zdziwienie, szczególnie w przypadku Prawa i Sprawiedliwości, gdzie lider jest często postrzegany jako osoba podejmująca ostateczne decyzje oraz będąca zwornikiem tej partii¹². Zmiennymi różnicującymi zwolenników tych dwóch opcji politycznych były: wywiązywanie się z obietnic wyborczych, które ważniejsze jest dla sympatyków PiS (65,8% wskazań) niż PO i Nowoczesnej (32,6% wskazań), brak zamieszania partii w afery (PiS 39,2% wskazań, PO i .N 18,1%) ogólny wizerunek partii (PiS 15,3%, PO i .N 25%). Między wyborcami obu obozów politycznych widać więc zarówno pewne podobieństwa, jak i różnice w kwestii motywacji do udzielania poparcia preferowanym ugrupowaniom. Wyborcy PiS wymieniają częściej te cechy preferowanego przez siebie ugrupowania, które według tworzonych przez polityków PiS narracji charakteryzują tę partię.

¹¹ Uznałyśmy, że zabieg połączenia sympatyków tych dwóch ugrupowań jest uzasadniony ze względu na relatywną bliskość i podobieństwo ich elektoratów oraz na formalne ich połączenie najpierw w jeden klub parlamentarny (pod koniec kadencji 2015–2019), a następnie stworzenie wspólnych list w wyborach zarówno do Parlamentu Europejskiego, jak i do Sejmu w 2019 roku.

¹² Mniejsze zdziwienie budzi to w przypadku PO, w której lider także zajmuje silną pozycję, ale wtedy gdy jest nim Donald Tusk. Badanie zaś było robione, gdy na czele PO stał Grzegorz Schetyna.

Postrzeganie partii a gotowość do wstąpienia w partyjne szeregi

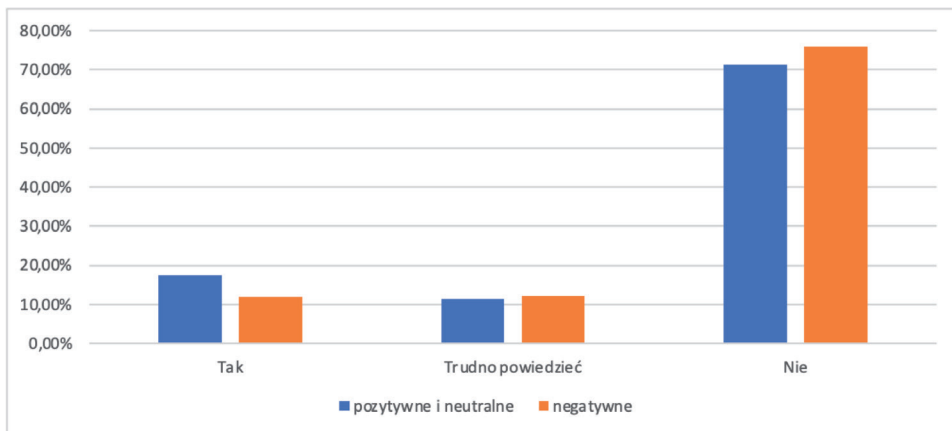
Poziom upartyjnięcia społeczeństw europejskich mierzony odsetkiem elektoratu należącego do partii systematycznie spada (Mair 2016, s. 346). W Europie Środkowej i Wschodniej liczba członków partii politycznych po 1989 roku była niższa niż w Europie Zachodniej, a w Polsce szacowana jest na niespełna 1% dorosłych obywateli, co jest, obok Litwy, najniższą wartością w Europie (Pacześniak, De Waele, 2011, s. 12; Winclawska, Brodzińska-Mirowska, 2016, s. 137). Nie jest zatem zaskoczeniem, że respondenci w naszym badaniu zapytani o chęć zapisania się do partii politycznej, odpowiadali w większości, że zdecydowanie nie chcieliby się do partii zapisać (48%), albo raczej nie chcieliby tego zrobić (25,6%). Jednak 14,7% badanych stwierdziło, że byłoby skłonnych wstąpić w szeregi partyjne (raczej tak 9,8% i zdecydowanie tak 4,9%). Kolejne 11,7% respondentów stwierdziło, że trudno powiedzieć, czy do partii chcieliby się zapisać, czy nie. Wyniki te pokazują, że istnieje w polskim społeczeństwie potencjał dla partii politycznych do pozyskiwania nowych członków i większego zaangażowania obywateli w działalność partyjną (Brodzińska-Mirowska, Winclawska, 2019).

Osoby, które deklarowały możliwość zapisania się do partii, można wyróżnić na podstawie zarówno cech socjodemograficznych, jak i zainteresowania polityką i poziomu politycznego zaangażowania¹³. Byli to częściej mężczyźni niż kobiety, osoby w średnim wieku (45–54), mieszkające w średniej wielkości miejscowościach (od 20 do 100 tys. mieszkańców). Zmiennymi różnicującymi deklarowaną możliwość zapisania się do partii były także stosunek respondentów do polityki oraz dotychczasowa aktywność polityczna. Zaskoczeniem nie jest, że chętniej do partii zapisałyby się osoby, które wyrażają zainteresowanie kwestiami politycznymi, które wpuściłyby polityka do domu na rozmowę lub miały w przeszłości bezpośredni kontakt z politykiem. Gotowość wstąpienia do partii częściej deklarowali respondenci określający swoje poglądy jako prawicowe albo lewicowe, rzadziej centrowe¹⁴, a także ci, którzy identyfikowali się

¹³ Czytelników zainteresowanych szczegółowymi danymi oraz korelacjami odsyłamy do naszej książki *Party Organization and Communication in Poland*, w której zmienne są analizowane w sposób bardziej szczegółowy niż tutaj.

¹⁴ Grupa osób, które określają swoje poglądy jako centrowe składa się zazwyczaj z dwóch kategorii osób. Pierwszą jest ta, której poglądy rzeczywiście znajdują się pośrodku między poglądami prawicowymi a lewicowymi, druga to ta, która nie chce lub nie potrafi określić swoich poglądów i wybiera środek skali jako najbardziej neutralny. Stąd też może wynikać to, że wśród osób o poglądach centrowych jest najmniejsze zainteresowanie zapisaniem się do partii politycznej.

jako zwolennicy określonej partii politycznej. Do partii chętniej zapisaliby się zwolennicy PiS (18,9% deklarowało taką możliwość), a mniej chętnie zwolennicy PO (14,4%). Największą gotowość do zapisania się do partii deklarowali zwolennicy SLD i PSL (ponad 30% z nich). Jednak wyniki dotyczące sympatyków SLD i PSL trzeba interpretować z pewną ostrożnością, gdyż w całej badanej grupie byli oni słabo reprezentowani. Postrzeganie partii w niewielkim stopniu różnicowało chęć zapisania się do niej. Respondenci, którzy postrzegali partię neutralnie lub negatywnie, tylko nieznacznie częściej byłiby skłonni się do niej zapisać niż osoby postrzegające je negatywnie. Zależność tę ilustruje rysunek 2.

Rysunek 2. Postrzeganie partii a chęć wstąpienia w partyjne szeregi

Źródło: badania własne. N=939.

Chęci zapisania się do partii nie różnicował udział w wyborach parlamentarnych; zarówno wśród osób głosujących, jak i niegłosujących deklarowana możliwość zapisania się do partii oraz zdecydowana niechęć do takiego kroku była na niemal identycznym poziomie. Zgodnie z naszym przypuszczeniem deklarowaną chęć zapisania się do partii różnicował natomiast stosunek do nich. Osoby neutralnie lub pozytywnie postrzegające partie polityczne częściej deklarowały możliwość wstąpienia w szeregi partyjne niż osoby sceptycznie nastawione do tych instytucji. Zastanawiające i zaskakujące było natomiast zróżnicowanie w deklaracjach możliwości zapisania się do partii wśród osób, które angażowały się w akcje o charakterze politycznym, takie jak udział w manifestacjach, umieszczanie treści politycznych w mediach społecznościowych, komentowanie treści politycznych w Internecie. Okazało się, że tacy respondenci podchodzili z większą rezerwą do możliwości zapisania się do partii niż osoby, które nie

podejmują żadnej aktywności politycznej. Wyjaśnienie tego zjawiska wymaga dalszych badań nad motywacjami aktywności politycznej, która współcześnie jest coraz bardziej zróżnicowana pod względem formuły zaangażowania politycznego (Theocharis, van Deth, 2018). Przynależność partyjna jest jedną z wielu dostępnych opcji wyrażenia swoich poglądów i prób wpłynięcia na decyzje polityczne. Nie jest też formą najbardziej atrakcyjną. Po pierwsze, ze względu na ogólną niechęć społeczną do partii jako aktorów współczesnego życia politycznego, po drugie dlatego, że członkostwo w partii wymaga zaangażowania znacznych zasobów, a efekty funkcjonowania w hierarchicznie zorganizowanych ugrupowaniach mogą pozostawiać niedosyt (Winclawska, 2020). Możemy więc pokusić się o hipotezę, że osoby biorące udział w działaniach o charakterze politycznym i obserwujące z bliska świat polityki i partie polityczne, łatwiej zniechęcają się do aktywności partyjnej, szczególnie gdy widzą, że inne formy zaangażowania przynoszą im większą satysfakcję i lepiej zaspokajają ich ambicje polityczne oraz potrzebę działania w sferze publicznej. Jest to jednak tylko jeden z możliwych kierunków wyjaśnienia tej zależności.

Zakończenie

W 2019 roku publicyści tygodnika „Polityka” Mariusz Janicki i Wiesław Władyka uznali, że w polskim społeczeństwie „występuje zasadnicza niechęć do polityki takiej, jak się ona dzisiaj w Polsce jawi, do dominujących partii i ich liderów. I to tak dalece, że programem politycznym staje się często świadome odrzucenie tej polityki, absencja wyborcza czy głosowanie egzotyczne w tym sensie, że niedające liczącego się skutku wyborczego” (Janicki, Władyka, 2019). Jest to zapewne trafna i nadal aktualna diagnoza stanów emocji Polaków dotyczących sfery politycznej. Jeśli jednak zadamy Polakom bezpośrednie pytania dotyczące postrzegania przez nich polityki i partii politycznych, to okazuje się, że to ich krytyczne podejście jest bardziej zniuansowane, co obrazują wnioski z naszych badań. Krytycyzm ten widoczny jest przede wszystkim w ocenie działań realnych partii i ich przedstawicieli, a nie wynika z negowania funkcji, jakie partie pełnią (lub powinny pełnić) w systemie demokratycznym.

Tym, co różnicuje sposób postrzegania partii politycznych jako aktorów sceny politycznej i instytucji demokratycznego państwa jest wyższy od przeciętnego poziom zainteresowania polityką, umiejętność usytuowania własnych poglądów politycznych na osi lewica-prawica, głosowanie w wyborach parlamentarnych. Krytycyzm wobec partii różnicuje również sympatia do określonych partii. Najbardziej krytycznie nastawieni są do nich zwolennicy najmłodszych ugrupowań na polskiej scenie politycznej (Razem, Nowoczesnej, Kukiz'15), podczas gdy

sympatycy ugrupowań o dłuższym stażu (PiS, PSL, PO i SLD) zdecydowanie częściej mają do partii stosunek neutralny.

Polacy przede wszystkim oczekują od partii wypełniania funkcji społecznych (reprezentacji, agregacji i artykulacji interesów), a nie koncentrowania się na wypełnianiu funkcji proceduralnych, które partie i tak pełnią, zaniedbując w społecznym odczuciu więź łączącą je z obywatelami¹⁵.

Nasze badanie pokazało, że istnieje grupa obywateli, która nie wyklucza włączenia się w szeregi partii politycznych. I choć osób tych jest stosunkowo niewiele, co wpisuje się w trendy obserwowane także w innych państwach demokratycznych, to jest ich kilkukrotnie więcej niż wynika z danych dotyczących przynależności Polaków do partii politycznych. Są to częściej osoby, które postrzegają partie neutralnie lub pozytywnie, ale także te, które rzadziej angażują się w mniej tradycyjne działania polityczne, jak udział w manifestacjach czy zaangażowanie w politykę poprzez media społecznościowe. Ten potencjał zdaje się pozostawać niezauważony, a partie polityczne z reguły nie zabiegają aktywnie o nowych członków lub podejmują jedynie incydentalne działania w tym zakresie (Jacuński et al., 2021). Tym samym tracą możliwość dotarcia do najbardziej politycznie aktywnych obywateli, którzy do pomysłu zapisania się do partii politycznej podchodzą z rezerwą i wybierają pozapartyjne formy politycznego zaangażowania.

Nasza analiza uzupełnia dotychczasowe wnioski na temat negatywnego postrzegania partii w Polsce o perspektywę bezpośredniej oceny partii politycznych jako aktorów sceny politycznej oraz jako instytucji państwa demokratycznego. Badanie potwierdziło wcześniejsze obserwacje na temat negatywnego wizerunku partii, ale jednocześnie pokazało, że postrzegane są one przez Polaków jako niezbędne instytucje demokratycznego systemu politycznego. Ta dwoistość percepcji nie musi świadczyć o dysonansie poznawczym, ponieważ postrzeżenie partii można i należy analizować w dwóch płaszczyznach: empirycznej i normatywnej. Na płaszczyznę empiryczną składa się postrzeżenie partii politycznych jako konkretnych aktorów działających w danym okresie, podczas gdy na płaszczyźnie normatywnej partie rozpatrywane są jako elementy systemu demokratycznego. Respondenci oczekują od nich wypełniania określonych funkcji, często zdając sobie sprawę, że te oczekiwania mają charakter postulatywny.

¹⁵ Nic zatem dziwnego, że polityczni konkurenci publicznie odpytują się o ceny chleba i innych podstawowych produktów spożywczych, by wykazać brak empatii swoich adwersarzy.

Bibliografia

- Antoszewski, A. (2005). *Partie polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej*. Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Poznaniu.
- Brodzińska-Mirowska, B., Winclawska, M. (2019). Why Party Members Matter? The Concept of High-quality Membership in Polish Political Parties. Communicational and Organizational Potential. *Czech Journal of Political Science*, 26(1): 3–21.
- Crozier, M., Huntington, S., Watanuki, J. (1975). *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*. New York University Press.
- Cybulska, A., Pankowski, K. (2017). *Ogólny stosunek do partii politycznych. Komunikat z badań nr 66*. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Dalton, R. (2000). The Decline of Party Identification. W: R. Dalton, M. Wattenberg (red.) *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies (Comparative Politics)*. Oxford University Press.
- Dalton, R., Waldon, S. (2005). Public images of political parties: a necessary evil. *West European Politics*, 28(5): 931–951.
- Giddens, A. (2001). *Poza lewicą i prawicą*. Zysk i S-ka.
- Grabowska, M. (2006). Partie polityczne w Polsce po 1989 roku. W: J. Wasilewski (red.) *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian* (231–274). Scholar.
- Gulczyński, M. (2005). Siedem grzechów głównych partii politycznych III RP. W: J. Kornas (red.) *Partie polityczne: permanentne problemy. Studia z zakresu funkcjonowania systemu politycznego* (27–51). Wyd. WSEiA.
- Ignazi, P. (2017). *Party and Democracy. The Uneven Road to Party Legitimacy*. Oxford University Press.
- Jacuński, M., Brodzińska-Mirowska, B., Pacześniak, A., Winclawska, M. (2021). *Party Organization and Communication in Poland*. Palgrave Macmillan.
- Janicki, M., Władyka, W. (2019). Pogniewane pokolenie. *Polityka*, 6.
- Kaczorowska, M. (2018). Ożywienie Szkockiej Partii Narodowej po przegranym referendum niepodległościowym w Szkocji. W: A. Pacześniak (red.) *Anatomia porażki wyborczej* (223–246). Wydawnictwo Sejmowe.
- Katz, R. (2022). If the Cure for the Ills of Democracy Is More Democracy, Might the Cure Be Worse than the Disease? *Scandinavian Political Studies*, 45(1). DOI: 10.1111/1467-9477.12218.
- Lepczyński, K. (2020). *Polacy o demokracji. Komunikat z badań CBOS nr 95*. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Mair, P. (2016). Rządzenie pustką. O wydrążaniu zachodniej demokracji. W: W. Gagątek, K. Walecka (red.) *Oblicza demokracji. Partie i systemy partyjne w ujęciu Petera Maira* (323–356). Ośrodek Myśli Politycznej.
- Mair, P., van Biezen, I. (2001). Party Membership in Twenty European Democracies, 1980–2000. *Party Politics*, 7(1): 5–21, <https://doi.org/10.1177/1354068801007001001>.
- Marczewski, P. (2017). *Partie polityczne a jakość demokracji*. Fundacja im. Stefana Batorego.
- Martin, A. (2014). The Party is Not Over: Explaining Attitudes towards Political Parties in Australia. *International Journal of Public Opinion Research*, 26(1): 1–17, <https://doi.org/10.1093/ijpor/edt025>.

- Nalewajko, E. (1997). *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*. Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Norris, P. (2011). *Democratic deficit: critical citizen revisited*. Cambridge University Press.
- Offe, C., Adler, P. (1991). Capitalism by Democratic Design? Democracy Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe. *Social Research*, 48(4): 865–892.
- Paczeński, A., De Waele, J.-M. (2011). Mikrokosmos partii jako terra incognita. W: A. Paczeński, J.-M. De Waele (red.) *Ludzie partii - idealisci czy pragmatycy? Kadry partyjne w świetle badań empirycznych*. Scholar.
- Schattschneider, E. (1942). *Party Government*. Farrar and Rinehart.
- Theocharis, Y., van Deth, J.W. (2018). *Political Participation in a Changing World*. Routledge.
- van Biezen, I., Poguntke, T. (2012). Going, going, ...gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research*, 51(1): 24–56, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2011.01995.x>.
- van Haute, E., Paulis, E., Sierens, V. (2018). Assessing party membership figures: the MAPP dataset. *European Political Science*, 17(3): 366–377. DOI: 10.1057/s41304-016-0098-z.
- Wiatr, J. (2003). Narodziny i przemiany systemu wielopartyjnego. W: J. Raciborski, J. Bartkowski, B. Frątczak-Rudnicka, J. Kiliński, J. Wiatr (red.) *Demokracja polska 1989–2003 (177–206)*. Scholar.
- Winclawska, M., Brodzińska-Mirowska, B. (2016). *Niewykorzystane szanse? Partie polityczne w działaniu*. Wyd. UMK.
- Winclawska, M. (2020). Obszary aktywności członków polskich partii politycznych z perspektywy zadań partii i jej działaczy (grassroots). *Przegląd Politologiczny*, 1: 119–130. DOI: 10.14746/pp.2020.25.1.9.
- Winclawska, M. (2010). *Unia Wolności. Partia polityczna w okresie transformacji*. Scholar.
- Żerkowska-Balazs, M., Czeński, M. (2011). Ideologiczne pozycje oczami wyborców: samookreślenie na skali lewica-prawica w postkomunistycznej Polsce. W: K. Kowalczyk (red.) *Partie i system partyjny III RP (182–204)*. Adam Marszałek.

*

Social perception of political parties in Poland. Between empirical and normative perspectives

Abstract

Political parties do not enjoy high social recognition in democratic societies. People seldom join them, do not identify with them, do not trust them, and even go to elections more rarely than in past decades. These are all phenomena which are well documented in the literature but draw conclusions about the parties' perception indirectly. The aim of this exploratory article is to show how political parties per se are perceived by the Polish public opinion. Based on empirical research: survey with a representative sample and secondary data analysis of CBOS reports, we draw conclusions on the perception of Polish political parties. The article complements the assessment of political parties, with the

direct perception of Polish parties both as actors on the political stage and as institutions of the democratic state. It shows that apprehension of parties is more nuanced than it may be recognized at first glance, and that the differentiation between the parties as actors and democratic institutions is vital to understand the emerging duality of this perception.

Keywords: political parties, democratic institutions, voters, party's perception